

Абишев А.С., 4 курс (Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші – PhD докторы, қауымдастырылған профессор,
ХАА академигі Джазыкбаева Б.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІН ТАЛДАУ

Әлеуметтік саланың сөздің тар және кең мағынасында қарастыруға болады. Сөздің кең мағынасында әлеуметтік сала адаммен, оның өмірімен, оның түрлі өмірлік қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандырумен байланыстының барлығын қамтиды. Тар мағынада әлеуметтік сала белгілі шарттарда және белгілі уақыт аралығында адамдардың өздерінің материалды және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыратын адамдардың әрекет етуінің, оның формалары мен түрлерінің жиынтығын сипаттайды. Әлеуметтік саланы сипаттау үшін түрлі терминдер қолданылады: қоғамдық игілік, өмір сүру сапасы, өмір сүру деңгейі және т.б.

Халықты әлеуметтік қорғау жүйесінде келесі деңгейлер бөліп көрсетіледі:

- мемлекет және муниципалды басқару органдары тарапынан әлеуметтік қорғау;
- жұмыс берушілер, фирмалардың, кәсіпорындардың әкімшіліктері тарапынан әлеуметтік қорғау;
- кәсіподақтар, әртүрлі үкіметтік емес ұйымдар мен еңбек ұжымдары тарапынан әлеуметтік қорғау;
- отбасылық қорғау және өзін-өзі қорғау.

Объекті бойынша келесілер әлеуметтік қорғау формалары болуы мүмкін:

- балалықты әлеуметтік қорғау;
- әйелдерді және көпбалалы аналарды әлеуметтік қорғау;
- жұмыссыздарды әлеуметтік қорғау;
- зейнетақы жасындағы адамдарды әлеуметтік қорғау;
- сырқаттарды және мүгедектерді әлеуметтік қорғау;
- әлеуметтік салаларды: денсаулықты және білім беруді қолдау.

Бірде-бір, тіпті аса жетілген сақтандыру жүйесінің өзі, соның салдарынан адам (немесе отбасы) қиын жағдайға тап болатын әлеуметтік тәуекелдің бүкіл жағдайларын қарастыра алмайды. Сондықтан да әлеуметтік қорғаудың құрамды бөлігі ретінде әлеуметтік көмек адамдардың жеке қажетсінушіліктеріне бағдарланады және өзінің меншікті кірістері есебінен қиын жағдайдан шығуға мүмкін болмайтын жағдайларда алушыға беріледі. Өйткені әлеуметтік көмекті қаржыландыру көзі бюджет болып саналады, ал оның ауқымы қандай да бір мемлекеттің қаржылық жағдайымен айқындалады[1].

Әлеуметтік қорғаудың неғұрлым ортақ принциптеріне мыналар жатады:

- халықтың бүкіл топтарының қолайлы тіршілік жағдайын қамтамасыз етуге қоғамның және мемлекеттің әлеуметтік жауапкершілігі;
- қажет болған жағдайларда медициналық, әлеуметтік және кәсіби оңалтуларды жүзеге асыру;

- жұмыс істейтін халықты әлеуметтік және кәсіби тәуекелдерден қорғаудың жалпыға бірдей және міндетті сипаты;

- халықтың үлкен бөлігіне әлеуметтік қорғау жүйесін қолдану аясын кеңейту.

Индустриалды елдердің ұлттық әлеуметтік қорғау жүйесінің құқықтық базасы адам құқықтары саласындағы жалпыға бірдей танылған халықаралық нормалар мен стандарттарға (адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт, әйелдерге қатысты құқықтарын кемсітушіліктің бүкіл формаларын жою туралы Конвенция, баланың құқықтары туралы Конвенция, мүгедектер үшін бірдей мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері және т.б.) сүйенеді.

Әр елдердегі әлеуметтік қорғау жүйелерінің бүкіл алуандығын екі принципті түрде өзгешеленетін: америкалық және батыс еуропалық схемаларға саюға болады. Бірінші жағдайда әлеуметтік шығыстар негізінен әлеуметтік көмек көрсетумен, яғни кедейлерге (халықтың 20%) көмектесумен байланыстырылады. Батыс демократиясы елдеріндегі әлеуметтік мемлекеттер, кедейшілік жағдайындағы халықтың әлсіз топтарына ғана жәрдемақы бөлумен шектелмейді, азаматтарға әлеуметтік трансферттердің неғұрлым кең жиынын береді, яки қоғамның жалпыға бірдей әл-ауқат идеясы адамдар арасындағы белгілі тепе-теңдікке жетуді, мемлекетке жатушылығының бірлігін талап етеді [2].

Әлеуметтік саясатты қалыптастыру кезінде әлеуметтік масылдық деп аталатын феноменді ескеру қажет, адамның өз күшіне емес, қоғамның қолдауына саналы емес түрде бағдарлануы әлеуметтік масылдық болып түсіндіріледі. Ол еркін және саналы субъекті ретінде әрекет етуін тоқтатады, яғни өзінің даралығын (жеке өмір сүру бейнесін) жоғалтады және енжар (пассивті) объектіге айналады. Бұл шамадан тыс кепілдіктер берудің негізгі жағымсыз әлеуметтік салдары болып саналады.

Қазақстан Республикасының нарықтық экономикаға өтуі кезінде онда болатын егемендікке ие болу, өңірлерде және жер-жерлерде кең өкілеттіктерге ие басқару аппаратын құру, әртүрлі меншік түрлеріндегі кәсіпорындардың жұмыс жасау процестері әлеуметтік саясат жүргізуге жаңа тұрғыдан келуді талап етеді.

Республикадағы билік органдары қабылдайтын заңнамалық актілер, өзге нормативтік құжаттар, әлеуметтік аяда болатын процестерді реттейді.

Әдебиеттер

1 «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» акционерлік қоғамының 2014-2023 жылдарға арналған даму стратегиясы

2 Горфинкель, В.Я. Малое предпринимательство: организация, управление, экономика: учебное пособие/В.Я. Горфинкель, С.В. Земляк, О.М. Маркова и др. М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2019 – 89с.